

Mi a látvány: alkalmazott vagy önálló művészet?

A Magyar Színházi Társaság és a Színház folyóirat 2017/2018-as évadban indított beszélgetéssorozatának áprilisi témája a látvány volt. Díszlet-, jelmez- és fénytervező segítségével kerestük a választ arra, hogy van-e a látványnak dramaturgiája. Beszélgetőpartnereink **Nagy Fruzsina** jelmeztervező, **Bányai Tamás** világítástervező és **Erkel László (Kentaur)** díszlettervező voltak, a beszélgetést **Veiszer Alinda** vezette.

A beszélgetők ezúttal olyan kérdéseket jártak körül, amelyek nem csupán a szűk szakma, de a színházszerető szélesebb közönség érdeklődésére is számot tarthatnak. Van-e hierarchiája a látvány elemeinek? Hogyan dolgozik együtt rendező és látványtervező? Hogyan adja vissza az anyag, a tér, a forma, a szín, a fény a szöveget és a zenét? Vannak-e tervezői trendek? Mit kell tudni egy látványtervezőnek?

VA: Három különböző képzőművészeti műfajjal járultok hozzá a színházi látványhoz, szeritek egy előadásból melyik nélkülözhető?

BT: A világítástervező szerintem nélkülözhető, mert a színpad világítása megoldható tervezés nélkül is! A rendező dönti el, hogy világítástervezővel dolgozik, vagy a fővilágosító megoldja az előadás világítását. Az a fontos, hogy a rendező azt érezze, valakinek a kezében biztonságban van a világítás megoldása. A színházi struktúra fővilágosítói munkakörrel van kialakítva, és általában a díszlettervező, a rendező és a fővilágosító közösen meg tudják oldani a szükséges világítási feladatokat.

KENTAUR: Olyan szakmáról beszélünk most, amit nyugat-európai egyetemeken hosszú ideig oktatnak. A világítástervezők évekig híres díszlettervezőkkel dolgoznak együtt. Külföldi tapasztalatom, hogy a díszlettervező mellett minden produkciónak van világítástervezője is. Ezt úgy tudnám éreztetni, mintha azt mondanánk, hogy a zeneszerzés mellett nem lenne szükség hangszerelésre. Ha a zeneszerző nem végzi el ezt a tevékenységet, akkor szükség van egy „hangszerelőre”! Nem elég, hogy a zenészek ismerik a „dallamot”, ismerik a hangszerüket, és majd valamit „összedobnak”. Egyébként mindhárman nélkülözhetők vagyunk a színházban, hiszen előfordulhat olyan előadás is, amit díszlet-, jelmez- és világítástervező nélkül színpadra lehet állítani. Szerintem egy jó színházi előadás nincs meg ilyen szakemberek nélkül, mert hihetetlenül nagy különbség van egy jól bevilágított vagy csak „láthatóvá tett” előadás között.

VA: Mennyire fontos a díszlet?

KENTAUR: Díszlet nélkül nincs előadás, mert végül is az is díszlet, ahogyan mi itt vagyunk egy háttér előtt, székeken ülünk asztaloknál. Hogy milyen a díszlet, az a színdarab, az előadás és a ren-

dező függvénye. Egy jó díszlet nagyon sokat segít a színészi játékban és az előadás mondanivalójának kifejezésében. Ha jó terek vannak kialakítva, az nemcsak a színészt vezeti a színpadon, hanem a nézőt is segíti a darab megértésében.

Különösen fontos ez a több helyszínen játszódó történeteknél. Fontos, hogy a különböző helyszínek harmonizáljanak egymással, kifejezzék a cselekmény korát; a díszletek akár szerepet is játszhatnak. Az elmúlt 10 évben Magyarországon is fontosabb lett, hogy milyen a díszlet, mert igényesebbek lettek a nézők. Annak ellenére, hogy nincs mindig elegendő pénz a díszletkészítésre, látványos és jól működő díszletek készülnek. Vannak olyan előadások, amelyek megkövetelik, hogy nagyon erős vizuális térben játsszák el őket.

VA: A jelmezeknél is így van?

NF: Lemehet egy előadás úgy is, hogy nincsen benne jelmez, ha ezt képzelem el a rendező. Nem hiszek ebben a megoldásban, mert például, amikor *Schilling Árpád* a Krétakör Színházban a *Sirályt* rendezte, az volt az elképzelése, hogy minden színész abban a ruhában játsszon, ami aznap éppen rajta van. Az első pár előadás után szinte magától kialakult, hogy a szereplők minden előadásra ugyanabban a ruhában jöttek. Így jelmezzé váltak a civil öltözékek. Úgy tűnik, hogy a látványon kívül a színészek a szerep eljátszásához biztonságot is ad, hogy mindig ugyanabban a „jelmezben” van. Miközben az eltelt 15-20 évben arányaiban kevesebb lett a jelmezre elkölthető pénz, az igény is kisebb az „extrém” jelmezekre. Tehát a tervezőnek sokkal kreatívabbnak kell lennie, hogy elérje a megfelelő látványt, miközben a színész is átérezze a jelmezeinek fontosságát. A munkámnak legalább a fele arról szól, hogy a raktárakból vagy áruházakból összeválogatom a szerepekhez szükséges ruhákat. Egyre ritkább, hogy megfelelő alapanyagból teljesen új ruhákat készítünk. Csak néhány előadáshoz készíthetünk teljesen új jelmezeket, amikor korhű öltözékre van szükség.

VA: Magyarországon hol tart a szakmátok a külföldi színházakhoz képest?

BT: A külföldi színházakban nagyon gyorsan változnak a technikai eszközök és velük együtt a színpadi világítás technológiája. Az utóbbi 5-10 évben teret nyert a színházaknál a vetítés,

a lézertechnika, a LED-világítás, a videobejátszás és szinte valamennyi eszköz számítógépes vezérlése. Ezek az eszközök átértelmezik az eddigi színház-világítási elképzeléseket. Megoldható mindenféle színhatás, nagy fényerejű eszközök használhatók. Egy-egy eszközzel is nagyon sok variációban lehet világítani. Gyors és hatásos látványváltozásokat lehet produkálni. Vannak olyan előadások is, ahol egy üres színpadterben csak a fények és azok változása jelöli ki a helyszíneket. A technikai újítások azt eredményezik, hogy a tervezőnek mindig valami újat kell kitalálnia. Szükség van a látványtervező ízlésére, hogy a rengeteg technikai eszközt rendszerbe tudja foglalni.

VA: Kentaur, van olyan jellemző a díszleteidben, amelyből meg lehet mondani, hogy te tervezted?

KENTAUR: Azt gondolom, hogy nincs, mindig azon igyekszem, hogy valami újat csináljak, és semmiben se hasonlítson az előző terveim egyikéhez sem! Ha mégis kellene mondani valami „Kentaur”-ost, akkor két dolgot említenék. Az egyik, hogy nagyon sok díszletelem van a színpadon – ezt a gazdasági igazgatók szövege is teszik –, a másik, hogy mozognak, változnak a díszleteim. Nagyon szeretem a látványos áttünéseket és az olyan jelenetváltásokat, amelyek az előadást folyamatosabbá teszik. Ha zenés színházhoz tervezek díszletet, akkor folyamatosan változik a tér, ezt nem én találtam fel, hanem külföldön tanultam. Olyan szerencsém volt, hogy az 1990-es években hosszú ideig zenés színházi produkciókban dolgoztam Londonban, ott láttam, hogy minden mozog, méghozzá úgy, hogy soha nem láttam díszítőt. Ezt a tökéletes illúziót igyekszem megvalósítani. Azt tapasztaltam ott, nagyon fontos, hogy a néző figyelmét vezessük a színpadi díszletben: fénnel vagy mozgással a cselekmény legfontosabb pontjára tereljük. A díszlet nemcsak egy háttér, hanem a történet része. Ha jelmezeket is tervezek, akkor azt befolyásolja az éppen aktuális öltözködési stílusom. Azt szokták mondani a produkciók résztvevői egy-egy figurámra, hogy már megint beleterveztem magam az előadásba. Természetesen ez nem tudatos, sokszor észre sem veszem, csak a művészársaim hívják fel rá a figyelmem.

VA: Fruzsí, te is beletervezted magad az előadásba?

NF: Én is észrevettem, hogy a jelmeztervezők, amikor ruhát terveznek, a saját alkatukat rajzolják. Ebben a munkában azt szeretem, hogy minden feladat más. Arra törekszem, hogy a munkáim ne hasonlítsanak egymásra, szeretek kísérletezni új anyagokkal és új technológiákkal. Általában egy-egy női ruha szokott jellemzően visszaköszönni a tervezéseimben: egyfajta szoknyatípus, melyet a védjegyemnek tekintek. Ez egy olyan ruhadarab, ami ápol és eltakar, és azt emeli ki egy női testen, ami fontos.

VA: Egy jelmeztervezőnek mennyire kell ismernie az aktuális utcai divatot?

NF: Nekem ezt mindig követnem kell, például a Katona József Színház *Nóra* bemutatójához mai öltözékeket terveztem. Egy felelősséggel rendelkező tervező nem engedheti meg magának, hogy bezárkózzon a saját kis világába és csak ihletből merítsen. Naprakésznek kell lennie, ismernie kell az aktuális trendeket.

VA: Ha egy tervező többször tervezi ugyanannak a színdarabnak a jelmezeit, hogyan oldja meg, hogy ne ismételve önmagát?

NF: Csehov *Sirály* című színdarabja három különböző bemutatójának a jelmezeit terveztem két éven belül. Így nagyon nehéz volt kiradirozznom az előző elképzeléseimet. Ilyenkor nagy segítség a közös munka az eltérő díszlettervezővel és a rendezővel. Biztos vannak olyan karakterjegyek, amelyeket nem tudtam elengedni. De minden feladat más, és ha van egy rendezői koncepció és egy nagyon erős díszlet, akkor a jelmez is más lesz.

VA: A jelmeztervezési trendeket meghatározza az utcai divat?

NF: Szerintem igen, mert a jelen mindig nagyon erősen befolyásolja egy-egy előadás megjelenését. Ma már a színdarabokat többségében nem a saját korukban szokták színre vinni, hanem vagy választanak egy erőteljesebb korszakot, vagy a mában játszódik az előadás. Körülbelül tízévenként nagyon látványosan változnak a divattrendek, ezért a színpadon könnyen lehet a jelmezzel meghatározni egy-egy kort.

VA: A díszlettervezésben is vannak meghatározó trendek és aktuális divatok?

KENTAUR: A prózai előadásoknál a díszletek egyre letisztultabbak lettek. Nem minimalista, hanem nagyon jól áttekinthető, jól használható terek vannak. Mivel a pénzügyi lehetőségek korlátozottak, így nagy szükség van a tervezők kreativitására. Sok minden megváltozott az anyaghasználatban is. A musical teljesen más, mint a prózai színház. Megpróbálja a jó művészszínházat kopírozni, hogy a revüis hangulatba művészi elemek is bekerüljenek. A zenés színházi tervezés egy teljesen külön iparág, szinte más művészeti ág lett. Újabban külön díjazták a zenés színházi díszlet- és jelmeztervezőket, illetve a terveiket. Nem lehet összehasonlítani egy letisztult prózai előadással, mert nem mérhető össze a kettő. A két vizualitás egészen másról szól. Nagy zenés színházi előadásokban meghatározó szerepe van a látványnak és a világításnak. A díszletbe beépült a LED-ek, világító felületek és más médiaeszközök használata. Gyakori a színpadgépezet használata a jelenet alatt. Így teszlik folyamatosá az előadást, nincsenek díszletváltási szünetek. Olyan illúziót kell kelteni a színpadon, ami szinte már filmszerűvé teszi az előadást. Mivel sok lett a színházakban a filmadaptáció, a zenés színházakban is egyre több a látványban a filmes elem.

VA: Honnan merítitek az ötleteket például a világításhoz, a fényekhez?

BT: Sokat utazunk, látunk kiállításokat, városi megvilágításokat, vagy akár fotós/filmes megoldásokat. Ezek mind rögzülnek az ember agyában. Amikor egy színdarab világítását tervezzük, ezeket hívjuk elő. A színházi világítás létrejötte közös munka. Ismernünk kell a rendező elképzelését az előadásról, a díszlet- és jelmezterveket. Ezekhez tervezzük meg a jelenetek világítását, a színpadi fényeket.

NF: Nekem rengeteg albumom van otthon: festészeti, építészeti albumok, divattörténeti, színháztörténeti könyvek. Amikor elkezdem a tervezést, ezekhez fordulok. Lehet, hogy egyszerűbb lenne az interneten keresgélni, de inkább leveszem az albumokat a polcra és lapozgatom, ezekben keresgélek olyan képeket, amelyek elindítják a fantáziámat. Nagyon szeretek utazni, és amiket az utazás során látok vagy érzékelek, azok beépülnek a későbbi terveimbe. Emellett nagyon inspirálnak a filmek is. Az előbb említett *Nóra* előadáshoz csináltunk a díszlettervezővel egy be-kódolt színskálát, és mindketten azt használtuk.

KENTAUR: Én elsősorban a kortárs képzőművészek alkotásait figyelem, múzeumokban vagy az interneten. Rendkívül sok vizuális jelenség van filmekben, televízióban vagy számítógépen. Ezeket fel lehet használni a színpadterv-készítéshez. Természetesen ilyenkor nem lemásolom ezeket a munkákat, csak kiindulási alapnak használok a terveimhez. Amerre járok, fényképezek, rengeteg képet összegyűjtök, nagyon sokszor felhasználom ezeket. Van egy komoly katalogizált vizuális gyűjteményem otthon. Ezeket szoktam átnézni a tervezés kezdetekor.

Lejegyezte:
KÁRPÁTI IMRE